

NEFÛSİ

Berberî dilinde yazılmış bir divanından bahsedilmekteyse de bu eser günümüze ulaşmamıştır. Şemmâhî, Nefûsî'nin Mersadecâc'da bulunduğu sırada yanına gelen Saîd adlı bir kişiye Ehl-i da'vet'in (İbâzîler) durumunu sorduğunu, büyük ihtimalle ondan aldığı cevap üzerine vaaz, nasihat ve uyarılarını ihtiva eden Berberîce on iki eser yazdığını belirtir (*Kitâbü's-Siyer*, I, 244) Bunların altısını Nükkârî İbâzîleri'nin kıldığı, kalan kitaplarını ise korumak amacıyla elbisesinin iç kısmına soktuğu ve bunları başını koynuna doğru eğmek suretiyle okuduğu nakledilmektedir. Bu kitapların da Benîdercin Kalesi'nin düşmesi üzerine diğer eserlerle birlikte yandığı, daha sonra kendisine nisbet edilen çalışmaların ise ondan duyulup kayda geçirilenler olduğu belirtilmektedir (a.g.e., I, 244-245). F. Béguinot, Kuzey Afrika'nın millî diliyle dinî risâleler, vekâyi'nâmeler, şiir ve biyografiler yazmış olan İbâzî müellifleri içinde seçkin bir yeri bulunan Nefûsî'nin Mizâb, Cerbe ve Nefûse bölgelerinde yapılacak araştırmalar neticesinde eserlerinden bir kısmının bulunabileceğini kaydetmektedir (*EP²* [İng.], VII, 895).

BİBLİYOGRAFYA :

Bekrî, *el-Muğrib*, s. 64-65, 82; Dercinî, *Taba-kâtü'l-meşâyih bi'l-Mağrib* (nşr. İbrâhim Tallây), Cezayir 1974, II, 351-352; Şemmâhî, *Kitâbü's-Siyer* (nşr. Ahmed b. Suûd es-Seyâbî), Maskat 1407/1987, I, 244-245; A. de C. Motylinski, *Les livres de la secte abadhite*, Algiers 1885, s. 31; Süleyman el-Bârûnî, *el-Ezhârü'r-riyâziyye*, Kahire 1906-1907, s. 68-69; H. Basset, *Essai sur la littérature des Berbères*, Algiers 1920, s. 28, 64-67, 69-72; F. Béguinot, "al-Nafûsî", *EP²* (İng.), VII, 895.

MUSTAFA ÖZ

NEFZÂVE

(نفزوة)

Bir Berberî kabilesi.

İbn Haldun tarafından Nefzâv b. Luvâ el-Ekber'e dayandırılan Nefzâve, Levâte ile aynı atadan gelen büyük bir kabiledir ve Berberîler'in iki önemli kolundan Butr'a (diğeri Berânîs) mensuptur. Kaynaklarda bütün Berberî kabileleri gibi asıllarının Arap olduğu ve Filistin'den göç ederek Kuzey Afrika'ya yerleştikleri ifade edilmektedir. Nefzâve'nin Verfecûme, Gassâse, Mer-nise, Sûmâte, Versif, Velhâsa ve Zehîle gibi pek çok kola ayrılmış büyük bir kabile olduğunu göstermektedir. Kabile, ana yerleşim merkezleri Tunus'un güneyinde yer alan Şattülcerîd gölünün doğusundan Kay-vevan'ın güneyine doğru uzanan Cerîd böl-

gesindeki Kafsa, Kâbis, Kebîlî ve Dûz gibi şehirler olmakla birlikte Orta Mağrib (Cezayir) ve Mağrib-i Aksâ'da (Fas) dağılmış durumdadır. Eski devirlerde Nefzâve'nin büyük bir kısmının sahil bölgesinde bağımsız bir şekilde yaşadığı, fakat sadece Cerîd bölgesindeki kısmının nüfus yoğunluğunun yüksek olması sebebiyle siyasi sahada ön plana çıktığı bilinmektedir.

Kuzey Afrika'daki İslâm fetihleriyle birlikte Nefzâve de zaman içerisinde müslüman olmuştur. Bölgede etrafına Berberî kabilelerini toplayarak isyan eden Kâhine'nin, İfrîkiye Valisi Hassân b. Nu'mân el-Gassânî tarafından yenilmesinin ardından (79/698) müslümanların ele geçirdiği şehirler arasında Nefzâve adında bir şehir de rastlanmaktadır. Bu savaşın ardından İslâm'a girdiği anlaşılan kabile, II. (VIII.) yüzyılda bölgeye yayılan Hâricîliğin Sufriyye koluna intisap etti. 140 (757) yılında isyancı Arap liderlerinden Abdülvâris b. Hasîb'in kendilerine sığınmasının ardından Nefzâve mensupları Abbâsîler'e karşı ayaklanarak Kayvevan'ı ele geçirdilerse de daha sonra Abdurrahman b. Rüstem idaresindeki İbâzîler tarafından oradan çıkarıldılar. Bu sırada Sufriyye terkedip Hâricîliğin diğer kollarından İbâziyye'ye giren Nefzâve, öteki İbâzî kabilelerle birlikte bölgedeki Abbâsî yönetimine karşı mücadele verdi ve Ebû Hâtîm el-Melzûzî el-İbâzî'nin kumandasında İbâzî-Berberî kabilelerinin 151 (768) yılında başlattıkları isyana katıldı. Ancak Ebû Hâtîm, Trablusgarp'ta yapılan savaşta Abbâsî Valisi Yezîd b. Hâtîm el-Ezdî'ye yenilerek öldürülürken âsi kabileler de büyük kayıplar verdiler (155/772). Ebû Hâtîm'in öldürülmesinin ardından Nefzâve'nin bir kısmının Tâhert'te İbâzîler'i etrafına toplayan Abdurrahman b. Rüstem'in hizmetine girdiği anlaşılmaktadır. Nefzâve kabilesinden Nusayr b. Sâlih el-İbâzî 171'de (787) burada isyan etmiş ve yenilerek pek çok zayıat vermiştir.

Nefzâve fırsat buldukça merkezî otoriteye baş kaldırmış veya bölgedeki vali ve âmillerin kendi kabilesinden olmasını istemiştir. V. (XI.) yüzyılda Zenâte isyanı sırasında Nefzâve'nin yaşadığı bölgeler tahrip edilmiş ve bu yıllardan itibaren kabile, topraklarına yerleşen bedevî Arap kabilelerinin içinde erimeye başlamıştır. Zira bu dönemden sonra kaynaklarda Nefzâve adından daha az bahsedildiği görülür. Cerîd bölgesi, VI. (XII.) yüzyılın ikinci yarısında Muvahhidler'e karşı Murâbitî hâkimiyetini tekrar kurmaya çalışan Benî Gâniye'nin isyan merkezlerinden birini oluşturmuştur. Aynı yüzyılın son çeyreğinde Ali

b. Gâniye bölgeyi hâkimiyeti altına alarak Muvahhidler'e karşı yaptığı harekâtı buradan başlatmış ve bu isyan sırasında Nefzâve'nin yaşadığı topraklar saldırılara mâruz kalmıştır. Hafsîler döneminde pek çok defa isyan eden kabilenin bu tutumunda merkezî yönetimler tarafından gönderilen vali ve âmillerin onlara karşı tutumu belirleyici rol oynamıştır. Merkezî yönetimden başka diğer kabilelerle de çatışması Nefzâve'nin iktisadî ve içtimâî durumunu etkilemiştir. VIII. (XIV.) yüzyılda kabile kendi topraklarında azınlık durumuna düşerek eski siyasi önemini kaybetmişti. İbn Haldûn, bu bölgede Arap kabileleriyle Nefzâve ve zimmî hristiyanların oturduğunu, XVI. yüzyılda da Hasan el-Vezzân (Afrikalı Leon) Nefzâve'nin burada üç büyük grup halinde yaşadığını söylemektedir. Bunlar kendilerini diğer kabilerden korumak için şehirlerinin etrafını surlarla çevirmişlerdi. XIX. yüzyıla gelindiğinde Şattülcerîd'de İbâzîliğin tamamen kaybolduğu bilinmekte, dolayısıyla bu kabilenin Sünnileşerek Araplaştığı anlaşılmaktadır. Günümüzde kendilerini Arap olarak nitelendiren ve sadece Arapça konuşan Nefzâveliler, XIX. yüzyılın sonlarından itibaren bölgede artezyen kuyularının açılmasıyla tamamen yerleşik hayata geçmiş ve hurma üretimi üzerinde yoğunlaşmıştır.

Ortaçağ İslâm coğrafyacıları bu kabile mensuplarının Cerîd bölgesinin dışında Kostantine ve Trablusgarp yakınlarındaki Câdû şehrinde bulduklarını yazmaktadır. Cerîd bölgesinde ise Nefzâve'ye ait günümüze ulaşmayan şehirler kaydedilmiştir. Meselâ Kafsa ile Kâbis arasında etrafı surlarla çevrili, altı kapılı, içerisinde cami, çarşı, hamam ve su kanallarının bulunduğu Nefzâve şehrinde bahsedilmektedir. Bunun dışında Nefzâve kabilesinin yaşadığı şehirler arasında Sûbeytla, Sûmâte ve Turde bulunmaktadır. Nefzâve'nin önemli merkezlerinden Turre şehri 602'de (1205) Benî Gâniye isyanı sırasında Yahyâ b. Gâniye tarafından tahrip edilmiştir.

Nefzâve kabilesine mensup dikkate değer kişiler arasında Endülüslü fakih ve edip Münzir b. Saîd el-Bellûtî, mutasavvıf Ebû Ya'kûb el-Berâdisî, Abdullah b. Muhammed el-Kâtib, kelâmcı ve felsefeci Ebû Ya'kûb Yûsuf et-Turrî ile şair ve hattat Ebû Bekir b. Feth el-Gumârî en-Nefzâvî sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Abdülhakem, *Fütûhu İfrîkiyye ve'l-Endelüs*, Cezayir 1948, s. 42, 138; İbn Havkal, *Şûretü'l-arz*, s. 93-94; *el-İstibşâr fi 'aca'ibi'l-emşâr* (nşr. Sa'd Zağlûl Abdülhamîd), Dârülbeyzâ 1985,

s. 144-145, 157-158; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, V, 296-297; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî* (nşr. Hasan Hüsnî Abdülvehhâb), Tunus 1377/1958, s. 142, 147, 153-160; ez-Zâhîretü's-seniyye (nşr. İbn Ebû Şeneb), Cezayir 1339/1920, s. 10-11; İbn Haldûn, *el-İber*, VI, 110-114, 224-225, 227, 230-234; Hasan el-Vezzân, *Description de l'Afrique* (ed. Ch. Schefer), Paris 1898, III, 261-263; G. Ostrogorsky, *Histoire de l'état byzantine*, Paris 1956, s. 148-149; H. R. Idris, *La Berbérie orientale sous les zirides X^e-XIIe siècles*, Paris 1962, bk. İndeks; Ethem Ruhi Fiğlâlî, *İbâdiye'nin Doğuşu ve Görüşleri*, Ankara 1983, s. 99-106; a.m.f., "İbâziyye", *Dîa*, XIX, 256-261; J. Despois, "Djarid", *EI²* (İng.), II, 462; Ch. Pellat, "Nafzâwa", a.e., VII, 896-897.

İBRÂHİM HAREKÂT

NEHA' (Benî Neha')

(بنو نَحع)

**Kahtâniler'e mensup
bir Arap kabilesi.**

Mezhic'in kollarından olan kabilenin adını aldığı ve Cesr de denilen Neha'nın Kahtân'a kadar uzanan nesep zinciri Amr b. Ule b. Celd b. Mezhic b. Üded b. Zeyd b. Yeşcüb b. Arîb b. Zeyd b. Kehlân b. Sebe' b. Yeşcüb b. Ya'rub b. Kahtân şeklindedir. Altı oğlu olan Neha'nın nesli bunlardan Avf ve Mâlik vasıtasıyla devam etmiştir. En önemli kolları arasında Cezîme, Vehbîl, Hârise, Cesr, Kays ve Sühbân'ın bulunduğu kabilenin başlıca yerleşim alanı Ebyen muhafazasının kuzeyindeki Levder ile güneydeki Şakra şehirleri arasında yer alan ve günümüzde Nah'an Vadisi adıyla bilinen bölgedir.

Benî Neha' ve bazı kollarının İslâmiyet'e girişiyle ilgili olarak kaynaklarda çeşitli bilgiler bulunmaktadır. Nehaoğulları'nın muhtemelen Mekke'nin fethinden önce Ertât ve Cüheys adlı iki kişiyi Medine'ye gönderdiği ve bunların Müslümanlığı benimseyerek Resûl-i Ekrem'e kabileleri adına biat ettikleri bilinmektedir (İbn Sa'd, I, 346; Fayda, s. 100-101). Bu iki şahsın davranışını ve konuşmalarını beğenen Hz. Peygamber onlara ve kabilelerine dua etmiş ve Ertât'a kavimleri adına sancak bağlamış, Ertât bu sancakla Mekke'nin fethine ve Kâdisiye Savaşı'na katılmıştır. Neha'lılar, 11. yılın Muharrem ayının ortasında (Nisan 632 ortaları) Medine'ye Zürâre b. Amr (Kays) başkanlığında aralarında Ertât ile Cüheys'in de yer aldığı 200 kişilik bir heyet göndermiştir. Daha önce Yemen'de Muâz b. Cebel'e biat eden ve Medine'ye gelmiş son heyet olan bu grup, Remle bint Hâris'in evinde misafir kaldıktan sonra Resûl-i Ekrem'in huzuruna çıkarak kabilelerinin İslâ-

miyet'i kabul ettiğini ona da bildirmişlerdi (İbn Sa'd, I, 346).

İrtidat hareketleri içerisinde Yemen'deki bazı kabileler gibi yoğun biçimde yer almayan Neha'lılar, Hz. Ebû Bekir tarafından ridde olaylarını bastırmak amacıyla gönderilen birliklere katılmış, daha sonra da ilk fetihlerde ve İslâmiyet'in yayılmasında önemli rol oynamışlardır. Neha'lılar, Kâdisiye Savaşı ile Yermük Savaşı'na kadınlarıyla birlikte iştirak etmişlerdir. Benî Neha', ilk kuruluş yıllarından itibaren Kûfe ve Basra'da kendilerine ayrılan mahallelere yerleşerek bu şehirlerde Yemenliler'in önemli bir güç haline gelmesine katkıda bulunmuşlardır. Hz. Osman'ı hedef alan muhalefet hareketlerinin içinde çok sayıda Neha'lı bulunuyordu, halifenin evini kuşatan Kûfeliler'in liderliğini de Eşter en-Nehaî üstlenmişti. Neha'lılar, Hz. Osman'ın şehid edilmesinden sonra Hz. Ali taraftarı bir siyaset izleyerek Cemel ve Siffin savaşlarında onun yanında yer almışlar, Nehrevan'da da Hâriciler'e karşı savaşmışlardır. Neha' kabilesi, Emevîler'in iktidara gelmesinin ardından yine Hz. Ali ve Ehl-i beyt taraftarı bir siyaset izlemeyi sürdürmüştü de bu kabileden Sinân b. Enes, Hz. Hüseyin'in şehid edilmesinde baş rol oynamıştır.

Hz. Ali'nin sadık taraftarı olan ünlü cenâver Eşter (Mâlik) b. Hâris, oğlu İbrâhim b. Eşter, Basra ve Kûfe kadısı muhaddis Haccâc b. Ertât, Hz. Ali'ye yakınlığı ile tanınan âbid Kûmeyl b. Ziyâd, Ebû Hanîfe'nin öğrencilerinden Bağdat ve Kûfe kadısı Hafs b. Gıyâs, ünlü fakihler arasında yer alan Alkame b. Kays, Esved b. Yezîd, İbrâhim b. Yezîd ve Kadî Şerîk b. Abdullah, Neha' kabilesine mensup meşhur şahsiyetlerin önde gelenleridir. Kabilenin bazı kolları anavatanları Arabistan'da kalmaya devam etmiş ve çeşitli dönemlerde bölgede siyasî ve askerî bakımdan etkin rol oynamıştır. Nehaoğulları, günümüzde önemli kollarından Âl-i Mukaffa' başta olmak üzere Yemen Arap Cumhuriyeti'nde yaşamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, I, 346; V, 531-532; Belâzürî, *Ensâb* (Zekkâr), I, 344; Müberred, *Nesebü 'Adnân ve Kahtân* (nşr. Abdülazîz el-Meymenî), Kahire 1354/1936, s. 19, 20; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), II, 406, 408; III, 66, 240, 327; V, 262-263, 304; VI, 86; İbn Düreyd, *el-İştîkâk*, s. 397, 403-406; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 414-416; Sem'ânî, *el-Ensâb*, V, 473-476; Ahmed b. Muhammed b. İbrâhim el-Kurtubî, *et-Ta'rif fi'l-ensâb ve't-tenvih li-zevî'l-aḥsâb* (nşr. Sa'd Abdülmaksûd Zâlâm), Kahire 1990, s. 204-207; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, II, 377, 480; III, 476; Kalkaşendî, *Nihâyetü'l-ereb* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî), Beyrut 1991, s. 76-77;

Mustafa Fayda, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*, Ankara 1982, s. 100-101, 118; M. Mahfuz Söylemez, *Bedevilikten Hadârilîğe Kûfe*, Ankara 2001, s. 117-121; İbrâhim Ahmed el-Makḥafî, *Mu'cemü'l-büldân ve'l-kabâ'ili'l-Yemeniyye*, San'a 1422/2002, II, 1728.

İBRÂHİM SARIÇAM

NEHAİ

(النَحع)

Ebû İmrân İbrâhim b. Yezîd b. Esved en-Nehaî el-Kûfî
(ö. 96/714)

Muhaddis ve fakih, tâbî.

46 (666) yılında Kûfe'de dünyaya geldi. 38 (658) veya 50 (670) yılında doğduğu da rivayet edilmiştir. Aslen, Yemen'deki Mezhic kabilesinin büyük bir kolu olup İslâmî dönemde Kûfe'ye yerleşen Nehâ'ya mensuptur. Bu kabilenin âzâtlı kölesi olduğuna dair rivayet (İbn Kuteybe, s. 463; Ebû Hayseme, II, 104-106) kaynakların çoğunun verdiği bilgilere uymamaktadır. Babası hadis râvisi olan Nehaî'nin annesi Müleyke, Yezîd b. Kays en-Nehaî'nin kızıdır. İbn Hibbân diğer kaynaklardan farklı olarak Müleyke'nin Alkame b. Kays'ın kız kardeşi ve Esved b. Yezîd'in halası olduğunu kaydeder.

Muhaddis ve fakihlerin yetiştiği aile çevresinde öğrenim gören Nehaî babasından, annesinin amcası Alkame b. Kays, dayıları Esved b. Yezîd ve Abdurrahman b. Yezîd ile Kâdî Şüreyh, Mesrûk b. Ecda', Abide es-Selmânî, İbrâhim et-Teymî, İkrime el-Berberî, Süveyd b. Gafele, Ebû Abdurrahman es-Sülemî, Hemmâm b. Hâris en-Nehaî gibi tâbiînin büyüklerinden rivayette bulundu. Nehaî'nin tâbiînden olduğu kabul edilmekle birlikte sahâbeden hadis dinleyip dinlemediği hususu tartışmalıdır. Berâ b. Âzîb, Abdullah b. Ebû Evfâ, Ebû Cühayfe, Amr b. Hureys gibi onun döneminde Kûfe'de bulunan sahâbîleri görmüş olmalıdır, ancak hiçbirinden hadis rivayet etmediği ileri sürülmektedir. 1500 sahâbînin yerleştiği Kûfe'de Nehaî'nin hiçbirinden faydalanmadığı düşünülmezse de hadis ilmi ölçülerine göre hadis dinlediğinin tesbit edilemediği anlaşılmaktadır. Kaynaklarda umumiyetle belirtildiğine göre henüz ergenlik yaşına girmeden Alkame ve Esved ile birlikte hacca gittiğinde Hz. Âişe'nin meclisinde bulunmuş, fakat ondan doğrudan hadis rivayet etmemiştir. Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce'nin *Sünen*'lerinde Hz. Âişe'den rivayeti yer alsada Nehaî'yi tâbiînden sayan hadisçiler bile bu